

Webquests bij het vak Nederlands: een stapje verder

Actief leren door internet

In het Levende Talen Magazine van januari 2001 ¹⁾ besprak John Daniels de mogelijkheden van webquests in het talenonderwijs. Met behulp van de opgegeven url's ben ik gaan zoeken naar goede webquests voor het vak Nederlands. Wat mij vooral opviel, was dat er zo weinig goede voorbeelden voor het moedertaalonderwijs voorhanden zijn. In een werkgroep met docenten in opleiding (dio's) aan het ICLON in Leiden is geprobeerd deze leemte op te vullen. Doel daarbij was niet zozeer om een aantal geschikte webquests te maken en die dan aan andere docenten ter beschikking te stellen. De belangstelling ging veel meer uit in het onderbrengen van webquests in een activerend leerproces. In dit artikel zal eerst worden besproken wat een webquest is en welke didactische principes er aan ten grondslag liggen. Vervolgens zal een korte beschrijving worden gegeven van actief leren, zoals dat door Ebbens en Ettekoven ²⁾ is beschreven. Tot slot volgen een tweetal voorbeelden van webquests die onderdeel uitmaken van een wat langere lessenserie.

Webquest: meer dan een zoektocht op het net

Een webquest ³⁾ wordt omschreven als een onderzoekgerichte opdracht waarbij (een deel van) de informatie te vinden is in bronnen op internet. Uitgaande van de onderwijskundige ideeën van Marzano ⁴⁾ heeft Bernie Dodge, hoogleraar onderwijstechnologie aan San Diego State University, de webquest geïntroduceerd en beschreven. Maar een webquest is meer dan het zoeken van een antwoord op een vraag. De webquest bestaat uit een aantal stappen die tot doel hebben het denken van de leerling op een hoger plan te brengen. Aan het eind van de webquest wordt van leerlingen altijd een product gevraagd. Bij een probleemgerichte

webquest is dat de oplossing voor dat probleem. Maar ook creatievere producten zijn mogelijk zoals een poster, een maquette of een beargumenteerde beoordeling van een website. Een webquest bestaat uit de volgende onderdelen:

- Een inleiding met de eerste informatie over het onderwerp.
- Een uitvoerbare en interessante taak.
- Een aantal informatiebronnen dat nodig is voor het uitvoeren van de taak. Bij het maken van een webquest zal de docent meestal de geselecteerde url's als een woordbestand in een document hebben opgenomen. Het is ook mogelijk dat de bronnen bestaan uit hyperlinks naar het World Wide Web, te doorzoeken databases of per e-mail op te vragen informatie. De selectie van de bronnen door de docent voorkomt dat de leerlingen op de digitale snelweg de weg kwijtraken en hun opdracht niet meer afmaken.
- Een beschrijving van alle handelingen die de leerlingen moeten verrichten om hun taak af te kunnen maken. De docent zorgt er voor dat de handelingen die de leerlingen moeten uitvoeren, in kleine stappen worden beschreven.
- Aanwijzingen die de leerling precies informeren hoe de gevonden informatie verwerkt moet worden.
- Een afsluiting waarin de leerlingen (meestal via een evaluatieschema) wordt geleerd te reflecteren op wat zij hebben gedaan en wat ze ervan hebben geleerd.

Actief leren 1 en 2

Als uitvloeisel van het APS-project 'Alle leerlingen bij de les' verscheen een kleine twee jaar geleden het boek *Actief leren* van Ebbens en Ettekoven. Zij beschrijven vier typen leeractiviteiten van leerlingen die door de docent in een les of lessenserie aangeboden moeten worden. "Elke lessenserie zou zich moeten richten op het onthouden van feiten, op begrip van belangrijke principes, op langdurige verankering in het geheugen en op wendbaarheid om de kennis elders in te zetten." ⁵⁾ De vier typen leeractiviteiten met voorbeelden die zij onderscheiden zijn aangegeven in tabel 1 ⁶⁾.

Bij de laatste leeractiviteit moet opgemerkt worden dat deze dus niet inhoudt het maken

Tabel 1: vier typen leeractiviteiten

Leeractiviteit	Omschrijving	Voorbeelden
Onthouden	het onthouden van de aangeboden informatie	Luisteren, oefenen, benoemen
Begrijpen	het in eigen woorden vertellen van de leerstof die door de docent of door de methode is aangebracht; een samenhang kunnen ontdekken tussen de verstrekte gegevens	Bediscussiëren, een verklaring geven, grote lijnen aangeven, beredeneren
Integreren	het activeren van kennis uit voorgaande leerjaren en/ of het verbinden van nieuwe kennis aan oude kennis over het te behandelen onderwerp	Vergelijken, analyseren, beargumenteren, voorspellen
Toepassen	het gebruiken van de opgedane kennis in een nieuwe, onbekende situatie	Selecteren, evalueren, een keuze maken, besluiten op basis van argumenten

van een aantal opgaven wiskunde, waarvan de theorie door de docent is uitgelegd. Een nieuwe, onbekende situatie is essentieel voor deze leeractiviteit. Een voorbeeld vindt de lezer bij de twee uitgewerkte webquests.

Als voorbeelden van de vier typen leeractiviteiten noemen Ebbens en Ettekoven:

- Onthouden: We hebben nu een aantal voorbeelden gedaan. Zet in de verschillende zinnen een streep onder het onderwerp.
- Begrijpen: Vat kort in eigen woorden samen wat we net hebben besproken.
- Integreren: Vergelijk de antwoorden die jullie samen hebben gevonden met die in het boek. Geef aan wat de overeenkomsten en verschillen zijn. Bespreek met name de verschillen en zorg met argumenten voor een alternatief.
- Toepassen: Bedenk zelf een opgave. Geef ook je antwoord.⁷⁾

De eerste twee leeractiviteiten worden door Ebbens en Ettekoven gedefinieerd als leren 1, de laatste twee als leren 2. De eerste fase van leren 2 zien zij als een experimenteerstadium tussen leren 1 en 2.

In *Actief leren* geven Ebbens en Ettekoven vervolgens aan dat er in de onderwijskunde verschillende variaties op concept van leren 1 en 2 zijn bedacht. Of beter gezegd: het concept van actief leren dat zij met een grote groep docenten hebben ontwikkeld, is terug te vinden in de verschillende onderwijskundige theorieën. Zo kunnen zij de drie-verdiepingen-intelligentie van Fogarty, Belanca en Costa, dat weer gebaseerd is op de indeling van Bloom, onderbrengen in hun eigen systeem. Het drie-verdiepingen-intellect bestaat uit de leeractiviteiten verzamelen (i.e. tellen, beschrijven, benoemen et cetera), verwerken (i.e. uitleggen waarom, beredeneren, analyseren) en toepassen (i.e. evalueren, schatten, beoordelen). Het verzamelen valt samen met door Ebbens en Ettekoven benoemde leeractiviteiten onthouden en begrijpen. Verwerken is hetzelfde als integreren en de benaming van de derde leeractiviteit van Fogarty e.a is identiek aan de vierde van Ebbens en Ettekoven. Eenzelfde overeenkomst valt te constateren tussen de vijf dimensies van Marzano en het actieve leren van Ebbens en Ettekoven. De vijf betekenisvolle

leertaken van Marzano kunnen als volgt omschreven worden:

Dimensie 1: een positieve houding en opvatting over het (eigen) leren

In deze dimensie worden de voorwaarden beschreven om tot leren te komen. Een voorbeeld; zich geaccepteerd voelen door andere leerlingen.

Dimensie 2: het verwerven en integreren van nieuwe kennis en vaardigheden

In deze dimensie worden twee vormen van kennis onderscheiden: declaratieve kennis en procedurele kennis. Het eerste begrip betreft de kennis die leerlingen moeten kennen zoals woordjes en grammaticale regels; het tweede begrip is de kennis over wat leerlingen moeten doen: het maken van staartdelingen, het lezen van een kaart uit het aardrijkskundeboek.

Dimensie 3: het uitbreiden en verfijnen van kennis en vaardigheden

Leerlingen kunnen met acht vaardigheden hun kennis uitbreiden, aldus Marzano. Die vaardigheden worden deels ook genoemd door Vermunt in zijn leerstijlonderzoek: vergelijken, classificeren, induceren, deduceren, analyseren, construeren, abstraheren en analyseren van perspectieven.

Dimensie 4: betekenisvol gebruik van kennis en vaardigheden

Betekenisvolle kennis kan slechts opgebouwd worden met behulp van betekenisvolle opdrachten. Marzano onderscheidt er vijf: besluitvormingstaken, onderzoek, experimenteel onderzoek, probleem oplossen en uitvinden/ ontwerpen. Omdat de laatste vier voor zich spreken, geef ik een voorbeeld van een besluitvormingstaak die ook door Ebbens en Ettekoven⁸⁾ wordt genoemd: Noem de vier belangrijkste kenmerken van een wereldleider en noem een persoon die aan die vier kenmerken voldoet.

Dimensie 5: productieve leer- en denkgewoontes

In deze dimensie beschrijft Marzano hoe leerlingen in staat zijn hun eigen leergedrag vorm te geven. Zelfregulerend, kritisch en creatief denken zijn daarbij de aandachtspunten.

Ebbens en Ettekoven constateren dat dimensies twee tot en met vier aansluiten bij de vier stadia van het concept van actief leren. Bij beide benaderingen gaat het in principe om het

ontwikkelen van bewust leergedrag.

Er worden twee soorten webquests onderscheiden: de kortdurende en de langdurige. Een kortdurende webquest vergt niet meer dan drie lesuren. Het doel van deze lessenserie is dat leerlingen kennis verwerven en die ook integreren in de reeds aanwezige kennis. Deze vorm van de webquest sluit dus aan bij de tweede dimensie van Marzano en omvat tevens leren 1 en het eerste gedeelte van leren 2 waarin naar hartelust geëxperimenteerd mag worden: de integratiefase. Een webquest kan ook over een langere periode worden uitgesmeerd. Dan gaat het voornamelijk om het uitbreiden en verfijnen van kennis. De leerling heeft laten zien dat hij de stof die hij heeft moeten bestuderen begrijpt, nadat hij daarvoor de geselecteerde informatie diepgaand heeft geanalyseerd en verwerkt.

Twee Nederlandse webquests: jeugdliteratuur en taalkunde

Met een aantal studenten is een poging gedaan om de webquest te integreren in de didactiek van het actief leren. We hebben gekozen voor twee onderwerpen: jeugdliteratuur en taalkunde. Beide webquests zijn geschikt voor de basisvorming en kunnen, zoals ook zal blijken, uitgebreid worden tot een vrij grote lessenserie. We hebben geprobeerd een complete webquest weer te geven zodat de docent die meteen in zijn onderwijspraktijk kan toepassen.

Webquest 1: jeugdliteratuur

De promotiefolder

Inleiding

Je zit nu in de derde klas en je hebt al heel veel jeugdliteratuur gelezen. Je bent een expert op dit gebied. Je hebt in de afgelopen vijf jaar de hele schoolbibliotheek verslonden. Als een brugklasser iets wil weten over goede en spannende boeken, ben jij de aangewezen persoon om het die brugpieper te vertellen. Van jouw kennis willen we graag gebruik maken. We willen je vragen of jij samen met een vijftal leerlingen uit je klas de brugklassers eens kunt uitleggen wat nu goede jeugdboeken zijn.

Opdracht

1. Met vijf andere leerlingen kies je een van de volgende zes schrijvers uit:

Joke van Leeuwen, Carry Slee, Ted van Lieshout, Thea Beckman en Els Pelgrom.

2. Je leest in je groep allemaal een boek van die schrijver. Let op, iedereen leest een ander boek.
3. Je maakt met je klas een promotiefolder waarin deze zes schrijvers worden besproken. Jij bent met je groepje verantwoordelijk voor een beschrijving van een van die zes schrijvers. De folder moet in totaal twaalf pagina's bevatten. Elke groep is verantwoordelijk voor twee pagina's. De folder is bestemd voor de brugklas. Leerlingen moeten na het lezen van de folder een boek van een van de besproken auteurs gaan lezen.

4. De twee pagina's moeten in elk geval bevatten:

Informatie over de schrijver, foto van de schrijver, informatie over de boeken die hij of zij heeft geschreven, korte inhoud van de boeken die je in je groepje hebt gelezen, je mening over het gelezen boek, een korte beschrijving van de hoofdpersoon en een typerend citaat.

Proces

Stappenplan voor het maken van een promotiefolder:

1. Bekijk een promotiefolder (te vinden in de bibliotheek of in de mediatheek). Kijk naar de indeling en de lay-out en bepaal samen hoe jullie pagina's er uit gaan zien.

2. Verdeel de volgende taken ⁹⁾ zo eerlijk mogelijk:

Schrijvers: twee leerlingen die de stukken tekst schrijven

Vrager: de leerling die de docent er bij mag roepen als er problemen zijn

Materiaalchef: de leerling die de benodigde spullen haalt en brengt

Opzoeker: de leerling die de naslagwerken in de mediatheek raadpleegt.

Computerfanaat: de leerling die de bronnen op internet bekijkt

3. Verzamel informatie over de schrijver. Zie hiervoor bovenstaande opdracht, punt 4.
4. Bespreek met je groepsleden wat je van het boek vond en verwerk de uitkomsten van deze discussie.
5. Ontwerp de teksten voor de promotiefolder.

6. Alle promotiefolders worden samengevoegd tot een grote folder van 12 bladzijden.

Tip: om een mooie promotiefolder te maken kun je de tekst liggend in kolommen opzetten. De button liggend vind je in Word onder Bestand, pagina-instelling, papierformaat. Bij afdrukafstand heb je de keuze tussen staand of liggend. Hoe je kolommen kunt maken vind je onder de button Opmaak.

Voor deze webquest heb je drie weken de tijd. Het lezen van een boek is niet meegerekend. Als je aan deze webquest begint heb je al in een vorige periode van het jaar een boek van een van de schrijvers gelezen.

Bronnen

1. <http://www.schrijversnet.nl/>

Hier vind je in de alfabetische lijst van schrijvers de namen van de zes geselecteerde auteurs. Bij elke auteur kun je klikken op de buttons: informatie over de schrijver, autobiografie, links en bibliografie (een lijst met boeken die hij heeft geschreven). Vaak is het mogelijk door te klikken naar de eigen website van de auteur.

Het is natuurlijk niet de bedoeling dat je de teksten van het internet letterlijk overneemt. Je bespreekt ze in je groep en jullie schrijven aan de hand van de gevonden informatie in eigen woorden de twee pagina's vol.

2. <http://www.dit.is/jeugdliteratuur/>

Een verzamelsite met heel veel informatie over jeugdliteratuur. Niet alle geselecteerde schrijvers zijn hier te vinden.

3. <http://www.leesplein.nl/>

Een verzamelsite over peuter-, kinder- en jeugdboeken. De button jeugdboeken bevat doorklikmogelijkheden naar schrijvers, boeken, onderwerpen, uitsneden en weetjes.

4. <http://www.jeugdboekenschrijvers.nl/>

Een site over jeugdliteratuur die nog ontwikkeld wordt. De mogelijkheid bestaat om meteen door te klikken naar de website van je favoriete auteur.

Beoordeling en evaluatie

Je wordt beoordeeld op een aantal categorieën. Je vindt ze in de beoordelingstabel.

De behaalde punten worden bij elkaar opgeteld en gedeeld door de factor 1.1.

Beoordelingstabel

1. Heb je aan de WebQuest voldaan? (heb je dus goed gewerkt tijdens de les en aan de eisen voldaan die in het proces staan?)	Helemaal niet	0 punten
	Een beetje	2 punten
	Helemaal	4 punten
2. Is de promotiefolder goed te begrijpen door een leerling uit de brugklas?	Niet te begrijpen	0 punten
	Voldoende te begrijpen	3 punten
	Goed te begrijpen	5 punten
3. Ziet de promotiefolder er goed verzorgd uit?	Onverzorgd	0 punten
	Redelijk verzorgd	1 punt
	Verzorgd	2 punten

Conclusie

De docent hoopt dat je het leuk hebt gevonden om op deze manier (met een WebQuest) achter informatie te komen. Nadat je de promotiefolder van je groep hebt ingeleverd moet je nog een paar vragen beantwoorden. De vragen staan hieronder. Je mag de antwoorden naar je docent(e) mailen of je mag ze schriftelijk indienen.

- 1. Wat vond je van het onderwerp?
- 2. Wat vond je van de tijd die beschikbaar was. Was deze te kort, te lang of precies genoeg?
- 3. Was je het eens met je cijfer? Waarom of waarom niet?
- 4. Wat had je graag anders gezien in deze WebQuest?
- 5. Eventuele andere opmerkingen.

Webquest 2: taalkunde

Straattaal

Inleiding

Groepen onderscheiden zich vaak van elkaar door kleding, gebaren, rituelen en voorkeuren voor muziek. Maar ook door taalgebruik. De taal die sommige jongeren met elkaar spreken wordt ook wel straattaal genoemd. Het is een vorm van Nederlands waarin veel woorden uit allochtone talen en het Engels voorkomen. Jongeren van verschillende afkomst die in de steden met elkaar in contact komen, lenen elkaars woorden en uitdrukkingen. Een gevolg daarvan is dat de invloed van andere talen zowel in het taalgebruik van allochtone als van autochtone jeugd terug te vinden is. In deze webquest ga je een onderzoek

doen naar jongerentaal.

Opdracht

Het product dat aan het eind van deze webquest moet worden ingeleverd, is een nieuwsbericht dat in jongerentaal is geschreven. Je mag het ‘nieuws’ ook zelf verzinnen. De lengte van het bericht bedraagt ongeveer 100 woorden (zie opdracht 3). Voor je aan de opdracht begint moet je bij wijze van introductie op het onderwerp een tweetal opdrachten maken (zie opdracht 1 en 2)

Opdracht 1:

Beluister de geluidsfragmenten op de website. Wat valt je op bij het beluisteren van de fragmenten? Komt het je bekend voor? Vind je het mooi klinken? Leg uit aan de andere leerling uit waarom je dat vindt.

Opdracht 2:

Lees het artikel over straattaal. Beantwoord de eerste twee vragen die onder het artikel staan. Noteer de antwoorden en bedenken wat je mening is over dit onderwerp. Vormt straattaal een bedreiging voor het Nederlands? Zo ja, waarom? Schrijf je argumenten op. Maak vervolgens een kort verslag over de discussie die je daarover hebt gevoerd met een ander tweetal leerlingen. Dit verslag lever je in aan het eind van de les 2.

Opdracht 3:

Schrijf een zelf verzonnen nieuwsbericht van ongeveer 100 woorden in straattaal met behulp van het slangwoordenboek dat je op de hieronder genoemde website kan vinden. Voor deze webquest heb je 4 lessen de tijd.

Beoordeling en evaluatie

Nieuwsbericht	Uitstekende kennis over straattaal	Voldoende kennis over straattaal	Beperkte kennis over straattaal	Onvoldoende kennis over straattaal
Inhoudelijke informatie over straattaal	≥ 35 woorden in straattaal	20 tot 35 woorden in straattaal	10 tot 20 woorden in straattaal	≤ woorden in straattaal
Presentatie nieuwsbericht	Een nieuwsbericht met lead, kop en ondertitel. Een echt kranten-artikel dus.	Goed artikel, maar zonder lead, kop en ondertitel. Wel een titel boven de tekst	Matige samenhang tussen de verschillende alinea's. Geen lead, titel, ondertitel.	Geen samenhang in de geschreven tekst. Tekst heeft minder dan 75 woorden
Samenwerking van de leerlingen	Goede samenwerking. Ook in de discussie	Redelijke samenwerking	Voldoende samenwerking	Nauwelijks of geen samenwerking
Uitvoering van de webquest	Alle opdrachten uitstekend uitgevoerd	Alle opdrachten redelijk uitgevoerd. Of twee opdrachten uitgevoerd en een minder.	Alleen een nieuwsbericht in straattaal. Aan andere opdrachten nauwelijks aandacht besteed	Alle opdrachten onvoldoende uitgevoerd. Weinig te merken van fenomeen straattaal

Proces

Je werkt in tweetallen. Alleen bij de discussie bij opdracht 2 werk je samen met een ander tweetal. Een van jullie leidt de discussie. Twee leerlingen zijn verantwoordelijk voor het verslag. De vierde leerling is de luistervink. Hij is degene die bij andere groepen mag luisteren welke argumenten daar worden genoemd of ideeën op mag doen voor het maken van het verslag.

Bronnen

- <http://www.rnw.nl/kids/fun/Trends/Straattaal.html>
Een site van Radio Nederland Wereldomroep met geluidsfragmenten over jongerentaal.
- <http://www.blikopener.nl/nieuws/k32001/art3straattaal.htm>
Een heel bruikbare site compleet met slang-woordenboek, een woordenlijst straattaal, straattaalleesplankje en opdrachten.
- <http://www.omroep.nl/nps/bradaz/slang.html>
Een lijst met straattaalwoorden.

Beoordeling en evaluatie

Voor de beoordeling en evaluatie wordt bovenstaand tabel gebruikt.

Conclusie

Ga voor jezelf eens na of je:

- een goed beeld hebt gekregen van de straattaal en hoe dat door jongeren wordt gebruikt
- weet hoe een nieuwsbericht gemaakt wordt
- je nieuwsbericht de moeite van het lezen waard is.

Een stapje verder

De docent kan besluiten het product van de webquest als eindstation te zien. Een volgend onderwerp uit het curriculum moet immers behandeld worden. Hij kan natuurlijk ook besluiten een volgende activiteit te koppelen aan de webquest. Daarbij kan hij in overweging nemen om de leeractiviteit toepassen in te voeren in het curriculum. Wat kan de docent dan doen?

Bij webquest 1: jeugdliteratuur

Hier is een van de onderstaande vervolgtrajecten mogelijk. Laat de leerlingen uit de derde klas de folder bespreken in een les jeugdliteratuur in de brugklas. Boekpromotie door experts! Laat de leerlingen hun product (digitaal) opsturen naar de schrijver(s) en laat ze een van hen uitnodigen voor een bezoek aan de school. Laat leerlingen op basis van de folder een enquête houden onder de leerlingen van klas 1 en 2; laat ze de uitslag publiceren in de schoolkrant. Stuur de folder op en laat de leerlingen mailen met de auteur(s).

Bij webquest 2: straattaal

Na de webquest over jongerentaal kunnen de leerlingen een bandopname maken waarbij jongeren gevraagd wordt naar hun taalgebruik. Deze bandopname kan verstuurd worden naar een medewerker van een lokaal radiostation en misschien is het mogelijk om een programma over jongerentaal te maken. De leerlingen zou-

den ook de vervolgoopdracht kunnen krijgen om een plaatselijke krant te interesseren voor hun onderzoek. (Het voorbereiden van) een gesprek met een journalist valt toch ook onder het domein spreekvaardigheid?

Er zijn ons inziens verschillende mogelijkheden om na een webquest de transfer te maken naar de andere vakdomeinen. Bovendien hebben we aangetoond dat het wel degelijk mogelijk is om de leeractiviteit een andere inhoud te geven dan: “ ga de oefening maar maken.” Zoals gezegd wijzen Ebbens en Ettekoven vooral op het creëren van een nieuwe, onbekende situatie.

Tot slot

In verband met een eventuele publicatie is weinig aandacht besteed aan het ‘opleuken’ van de webquest. Er zijn geen plaatjes en bewegende beelden aan de tekst toegevoegd. De docent hoeft geen computerfanaat te zijn om een webquest te ontwikkelen. Hij kan er wel voor kiezen om de webquest on line aan te bieden, bijvoorbeeld in een elektronische leeromgeving als blackboard of WebCT. Maar zelfs dat is niet noodzakelijk. De hyperlinks (zie de bronnen) in een word-document kunnen ook geactiveerd worden als de leerlingen de beschikking hebben over een internetverbinding (Internet Explorer).

Met dank aan de dio's Nederlands, studiejaar 2001/ 2002. Zij hebben de onderwerpen van de webquests uitgekozen en de ruwe vormen ervan opgezet.

Noten

- 1) Levende Talen Magazine, jrg. 88/1 (januari 2001), blz. 16 – 19.
- 2) Ebbens, S. en S. Ettekoven. Actief leren. Bevorderen van verantwoordelijkheid van leerlingen voor hun eigen
- 3) Meer informatie over webquests is te vinden op: <http://www.jacobus.nl/geschiedenis/-webquests/>
- 4) De Educatieve Faculteit Amsterdam heeft een veel verder uitgewerkte bewerking van Marzano's ideeën op haar website gezet. Het adres is: <http://www.efa.nl/portal/index-mw.html>. klik op virtuele school en vervolgens op leren in dimensies.
- 5) Ebbens, 2000, blz. 13.
- 6) Tabel samengesteld op basis van Ebbens, 2000, blz. 13-26.
- 7) Ebbens, 2000, blz. 14-16.
- 8) Ebbens, 2000, blz. 45
- 9) Indeling voornamelijk gebaseerd op: Ebbens, S., S. Ettekoven en J. van Rooijen. Samenwerkend leren. Groningen, 1997, blz. 37 en 38.